

Et af de mest specielle kapitler i den lokale kunsthistorie er historien om "Hellenerne på Refsnæs", da Hellenerne udmærker sig ved at være den eneste egentlige kunstnerkoloni, der har eksisteret på Kalundborgegnen.

Hellenertanken opstår

Hellenertanken opstod i 1894 hos Gunnar Sadolin og hans nære venner brødrene Johannes og Rasmus Ottesen. Hvad de ikke vidste, var at de var i gang med det kapitel af den danske kunsthistorie, der kaldes vitalismen. Vitalismen bygger på det gamle græske begreb kalokagati, der er syntesen af mandlige dyder og mandlig skønhed. Vi kan også kalde det "skønhed og duelig i ét".

Gunnar Sadolin og hans venner ville efter græsk forbillede udvikle det menneskelig legeme gennem forskellige former for idræt. Øvelserne skulle så vidt mulig foregå i nøgen tilstand og kombineres med solbadning. Tillige skulle kunstnerne dyrke udendørs modelstudier og sidde model for hinanden.

Baggrunden for hellenertanken

I 1890'erne var interessen for Hellas (Grækenland) voksende, og i 1894 var de første forberedelser truffet til en genoptagelse af De Olympiske Lege.

I Danmark havde Niels Finsen opdaget lysets bakteriedræbende virkning. Alligevel varede det en del år, før solbadning blev almindelig accepteret - måske fordi en dronning Viktoriaovre fra England spredte sin morallære til store del af kontinentet.

En af friluftslivets danske foregangsmænd var dr. Sophus Engelsted; Kysthospitalet på Røsnæs var i 1875 oprettet på hans initiativ. Grunden til at det blev lagt på Røsnæs var det gode lys og den friske luft. Kysthospitalets leder var den meget kunstinteresserede Schepelern, der selv syslede lidt med malerkunsten og var ven med et stort antal af samtidens kunstnere. Inspektøren på Kysthospitalet hed Christian Ottesen, og han havde bl.a. sønnerne Johannes, Rasmus og Magnus.

Johannes og Rasmus Ottesen blev som voksne sendt til København for at studere. I deres fritid mødtes de med jævnaldrende kunstnere og polyteknikere til gymnastik hos gymnastikpædagogen N. H. Rasmussen, der tidligere havde været lærer hos Trier på Vallekilde Højskole. N.H. Rasmussen byggede i 1898 sit gymnastikinstitut på Vodroffsvej, som datteren Helle Gotved senere har videreført og gjort landskendt. Men i 1894 foregik gymnastiktimerne på forskellige københavnske brandstationer ifølge familien Gotved. Og det var her Hellenertanken opstod i 1894.

På dette tidspunkt havde den svenske gymnastikpædagog P.H. Lings metoder netop holdt sit indtog, og de gik ud på at den enkelte gymnast gennem individuelle øvelser skulle nå frem til en harmoni i kroppens udvikling. Indtil da havde gymnastikken i Danmark haft det overvejende formål at træne unge mænd til landets forsvar, og den havde derfor nærmest karakter af eksercits.

Og hos H.N. Rasmussen var der rig lejlighed til at studere gymnasternes muskler og kropsholdning - for under gymnastiktræningen var de unge mænd kun iført livrem og sandaler, fortæller historien.

Zahrtmanns skole

Af Hellenerbevægelsens 15 grundlæggere var de 10 kunstnere. Af disse var de 7 elever af maleren Kristian Zahrtmann, og de sidste 3 var akademielever, som senere blev Zahrtmann-elever.

Zahrtmanns malerskole var et alternativ til kunstakademiet - eller rettere en protest mod den gammeldags og stive undervisning på akademiet, hvor eleverne tilbragte en stor del af tiden med at tegne af efter afstøbningssamlingen. Hos Zahrtmann tegnede man efter levende nøgenmodel.

Hellenerne på Refsnæs

af: Palle Bruun Olsen, Kalundborg

Kilde: www.lokalhistorien.dk/Hellenerne.html

I samtiden var Zahrtmann en yndet maler, men i dag er det især for den pædagogiske indsats, han huskes. Zahrtmann var ikke særligt begejstret for den nye franske malerkunst, men han var til gengæld voldsomt betaget af Grækenland og Italien. Mon ikke denne betagelse i høj grad har smittet af på eleverne.

Hellenerbevægelsens stiftere i 1894 var Elever af Kr. Zahrtmann:

Johannes Ottesen, maler (1875-1936)

Svend Hammershøj, maler (1873-1948)

Gunnar Sadolin, maler (1874-1955)

Vilhelm Tetens, maler (1871-1957)

Aage Bertelsen, maler (1873-1945)

Peter Hansen, maler (1868-1928)

Alfred Hauge, maler (1876-1901)

Akademieelever, senere elever af Kr. Zahrtmann:

Herman Vedel, cand. phil, maler (1875-1948)

Erick Struckmann, maler (1875-1962)

C.M. Smidt, cand.phil., maler (1872-1947)

Øvrige:

Rasmus Ottesen, stud. polyt.

A. Budtz-Jørgensen, gymnastiklærer, exam. polyt.

Kr. Rask, stud. theol. født 1866

Ahrent Otterstrøm, forstkandidat, gymnastiklærer

Andreas Otterstrøm, stud. mag. (1875-1948)

Hellenermappen

Hellenerne havde takket være Ottesen-brødrenes lokalkendskab fundet sig en grund på Røsnæs - nærmere bestemt i Kongstrup, hvor de ville lave en sommerkoloni. Planerne var store, og for at skaffe penge til en bygning på grunden i Kongstrup skrev Gunnar Sadolin teksten til en slags tegningsskrivelse, der blev sendt rundt til landets førende kunstmæcener i håb om økonomisk støtte.

Nogen støtte fik de - men langt fra nok til at realisere arkitekten Andreas Clemmensens udkast til et græsk tempel i Kongstrup klinten. Hellenemappen, der var smukt dekoreret af Svend Hammershøj findes i dag på Hirschprungske Samling.

Øvelserne begynder

Hellenernes øvelser begyndte 5. juni 1895 og fortsatte til slutningen af august i et lejet Döckersk filttelt, der måtte illudere græsk tempel for en sommer. Deltagerne denne sommer var Gunnar Sadolin, Johannes Ottesen, Rasmus Ottesen og Svend Hammershøj. Som gæster deltog bl.a. C.M. Smidt, Hermann Vedel, Erick Struckmann, Poul S. Christiansen og Sigurd Wandel.

Hellenerne på Refsnæs

af: Palle Bruun Olsen, Kalundborg

Kilde: www.lokalhistorien.dk/Hellenerne.html

Hellenernes øvelser bestod i at de dyrkede forskellige former for gymnastik og sport som f.eks. spydkast og stenkast - gerne uden tøj, når vejret tillod det. Og ellers malede de og sad model for hinanden.

Da Hellenerne kom til Kongstrup tog de nogle grå sengetæpper, som de klippede et hul i - trak dem over hovedet - og vupti var de iklædt togaer, som godt nok var en romersk opfindelse, men smålige var man ikke. Nogle af deltagerne lod togaerne farve, og vi ved at Svend Hammershøi havde en gul toga, Johannes Ottesen en blå og Rasmus Ottesen en grøn. Gunnar Sadolins toga er bevaret, og den kan i dag ses på Hirschprungske Samling.

Men uden mad og drikke dur helte ikke - og heller ikke hellenerne. Madlavning hørte i 1895 ikke til de mandlige dyder, så Hellenerne nød godt af at brødrene Ottesens mor stod for madlavningen på Kysthospitalet. Herfra fik de nemlig maden leveret med bud.

Svend Hammershøi fremstillede det såkaldte "Hellenerstel" - med tallerkener og krus og kander. Nogle få dele af stellet er bevaret på Næstved Museum. Her i byen findes to af kanderne i privat eje - smukke, drejede pottemagergenstande med rødbrun glasur. Den ene af kanderne er dekoreret med de samme stiliserede blomster, som vi finder på hellenermappen.

Størstedelen af Hellenerne var elever fra Zahrtmanns skole, og de fik herfra tilskud til opholdet i Kongstrup. Derfor kom selveste Zahrtmann på inspektionsbesøg hos Hellenerne søndag den 23. juni 1895. Sadolin skriver om besøget i sin dagbog, og han beretter, at de modtog Zahrtmann på stationen, hvor han steg ud af toget svingende med en fejekost og en flaske til dem. Efter middag gik de tur i bakkerne. Blandt dagens samtaleemner nævnes den kommende skoleudstilling. Det ser ud som om Zahrtmann har nydt samværet med de unge mennesker, for da han takker for dagen, slutter han sit brev med at opflamme gejsten hos de unge Hellenerne: på de 4 herrers skuldre hviler måske Hellas fremtid!"

Hellenerhytten bygges

I vinteren 1895-96 opførte Sadolin og brødrene Ottesen for egen regning en hytte på grunden i Kongstrup til erstatning for det Döckerske filttelt. Hellenerhytten var et lille og ganske simpelt hus. Det bestod af et større værelse med løjbænke langs siderne, køkken, et mindre gæsteværelse, loftsværelse og kælder - langt fra Andreas Clemmensens forslag til en græsk "tempelbygning". Johannes Ottesen udsmykkede det store rum med freskomalerier. Det ene i 1896 - en frise med stående og siddende hellenerne - det andet fuldført 1901.

Sveneren 1896 deltog Sadolin, Ottesen-brødrene, Vedel og Struckmann i aktiviteterne.

1897-99 lå helleneraktiviteterne stille, da Sadolin sygdom og uarbejdsdygtig i en længere periode. Svend Hammershøi var også syg gennem længere perioder disse år.

Hellenerhytten var i 1898 udlejet til Zahrtmann-eleven Tycho Jessen og hans familie. Som gæst havde de Vilhelm Tetens.

Vilhelm Tetens må have fået smag for livet på Røsnæs, for i 1899 lejede han hytten sammen med sin bror tegneren Lavrits Tetens.

Vilhelm Hammershøi på Røsnæs

Svend Hammershøi var også på Røsnæs i 1898, men da han ikke havde andel i Hellenerhytten, indlogerede han sig hos den kunstelskende gårdejer Jens Nielsen i Kongstrup. Og han må have været tilfreds med opholdet, for i 1900 var broderen Vilhelm Hammershøi sammen med sin kone og mor indlogeret hos samme Jens Nielsen.

Under ophold på Røsnæs fik Vilhelm Hammershøi inspiration til malerierne "Bondegård, Refsnæs" og "Landskab fra Refsnæs". Også interiørbilledet fra Lindegaardens riddersal stammer fra dette ophold. Overleveringen beretter i øvrigt, at Vilhelm Hammershøi under sit ophold på Røsnæs blev udsat for et chok, der straks fik ham til at forlade halvøen - under en tur i en plantage var han stødt på en mand, der havde hængt sig.

Hellenerbevægelsen genopstår

I sommeren 1900 genopstod Hellenerbevægelsen med Johannes og Rasmus Ottesen, Gunnar Sadolin, Svend Hammershøi og sangeren de la Cruz-Frølich som deltagere. Denne sommer fik Hellenerne prominent besøg af prins Harald og ca. 20 officerer fra Holbæk.

Sommeren 1901 var deltagerne Johannes, Rasmus og Magnus Ottesen, Gunnar Sadolin, Svend Hammershøi, Aage Bertelsen og skuespilleren Einar Zangenberg.

Senere på året udstillede Hellenerbevægelsens "hårde kerne" Johannes Ottesen, Gunnar Sadolin, Svend Hammershøi og Aage Bertelsen sammen med Ejnar Nielsen og billedhuggerne Georg Jensen og Johan Einer Otto hos kunsthandler Kleis i København. Denne første og eneste Hellenerudstilling blev samtidig et punktum for bevægelsen.

De efterfølgende somre blev Hellenerhytten kun benyttet af Gunnar Sadolin og Johannes og Rasmus Ottesen - og der skulle mere end 2 kunstnere og en skuespiller til at holde liv i en bevægelse.

I 1902 forsøgte Sadolin uden større held at skabe fornyet interesse om Hellenerbevægelsen, da han bad Herman Vedel skrive en artikel om bevægelsens historie. I 1907 skrev Sadolin (nærmest som bevægelsens sidste krampetrækning) et udkast til en "aktieindbydelse" i stil med den fra Hellenermappen i 1895 - men resultatet udeblev også denne gang.

I 1914 solgte Gunnar Sadolin sin part i hytten til Rasmus Ottesen, som herefter delte ejerskabet med broderen Johannes og hytten fik nærmest karakter af et sommerhus.

Hvem var Hellenerne - og hvad blev der af dem?

Gunnar Sadolin var bevægelsens "ideolog". Eksperimenterede med voksfarver og grundlagde 1907 fabrikken Sadolin og Holmblad. Datteren Gertrud gift med Kalundborgdrengen, prof. Chr. Elling. Gunnar Sadolins bror var lægen Frode Sadolin, der i 1904 skrev bogen "Gymnastik i Hjemmet". I bogen anbefaler han bl.a. morgengymnastik foran et åbentstående vindue i soveværelset - hellenertanken kunne nu også praktiseres hjemme i soveværelset.

Johannes Ottesen. Søn af inspektør ved Kysthospitalet Chr. Ottesen. Gift med maleren Viggo Johansens datter Ellen. Huskes især som en dygtig portrætmaler.

Rasmus Ottesen, bror til Johannes Ottesen, blev en kendt skuespiller. Havde bl.a. filmroller i De Dødes Ø, Katastrofen i Dokken, Løvejagten på Elleore og Ditte Menneskebarn.

Svend Hammershøi står som maler stadig i skyggen af broderen Vilhelm Hammershøi, men han blev en original formgiver af bl.a. keramik for Kähler, sølvtøj og glas.

Herman Vedel blev en ganske efterspurgt portrætmaler i de bedre kredse gennem flere generationer. Adskillige af hans portrætter findes på Frederiksborg Museet.

Erick Struckmann, Mangeårig formand for Danmarks Naturfredningsforening og leder af Den Frie Udstilling. I sangen "Sådan var det ikke i halvfemserne" erfarer vi, at "Struckmann han hørte til bohemsere". Sammen med C.M. Smidt var han aktiv i fredningen af Tersløsegaard.

Aage Bertelsen malede mange landskaber fra Birkerød og omegn. Deltog i Danmarks-ekspeditionen til Nordgrønland 1906-08.

Vilhelm Tetens blev en meget efterspurgt portrætmaler.

Afslutning

Hellenerbevægelsen var et frisk pust i det danske kunstliv for 100 år siden - og det har uden tvivl også været et frisk pust på Refsnæs, hvor man sikkert har set på de gale kunstnere med en del undren.

Vi må ikke overse muligheden for at Hellenerbevægelsen har indeholdt elementer af naturisme eller nudisme, og der har givet også været homoseksuelle undertoner i bevægelsen. Der er sikkert nogle, der har været med på en kigger i bevægelsens dyrkelse af den mandlige krop.

Men Hellenertanken kunne givet have ført meget mere med sig, hvis flere kunstnere havde sluttet op om ideen og bevægelsens bagmænd Sadolin og Hammershøi ikke var blevet syge.

Hellenerhytten

Matr.nr. 5-i, Kongstrup (udstykket fra 5-c 1946):

Hellenerne på Refsnæs
af: Palle Bruun Olsen, Kalundborg
Kilde: www.lokalhistorien.dk/Hellenerne.html

Adresse: Slotsvej 44
Matr. nr. 5-c, Kongstrup

Rasmus Sørensen

1884 Niels Rasmussen
1912 Søren Nielsen
1920 Søren Nielsens enke Jensine
1935 Alfred Nielsen
1936

Hellenerhytten var altså opført på lejet jord og først udskilt som selvstændig matrikel i 1946.

Brødrene Johannes og Rasmus Ottesen var fra 1914 ejere af hytten, men de solgte den allerede i 1915 med alt inventar til F.C.C. Blichert-Hansen fra Sorø for 350 kr.

F.C.C. Blichert-Hansen byggede 1916-17 en sydfløj på huset. Indvendig blev væggene tapetsret og malet, hvorved freskerne forsvandt. Han fik maleren Gorm Hansen til at male grønsager på bryggersdøren - en pendant til Hellenernes oliemalerier på to andre døre, der var udsmykket med vilde planter.

En af Blichert-Hansens bekendte fra Sorø var maleren Sigfried Neuhaus, der efter et besøg i Hellenerhytten købte en grund tæt derved. Her opførte han sin egen sommerbolig "Klinten".

F.C.C. Blichert-Hansens søn Holger overtog Hellenerhytten, og han fik i 1946 grunden udstykket til en selvstændig matrikel, da det 50-årige lejemål udløb.

I 1972 købte arkitektægtesparret Karen og Ebbe Clemmensen Hellenerhytten - Ebbe Clemmensen er i øvrigt barnebarn af arkitekt Andreas Clemmensen, der tegnede det aldrig opførte "hellenertempel" til hellenerbevægelsen. I 1979 solgte Karen og Ebbe Clemmensen Hellenerhytten til deres søn Lars Clemmensen.

Litteratur om Hellenerne

- Alf Yde: Hellenerne på Refsnæs, Jul i Kalundborg 1971.
- Hanne Honnens de Lichtenberg i "Festskrift til Else Kai Sass"
- Hanne Honnens de Lichtenberg i "Zahrtmanns Skole"